

ТМ	Г. XXXII	Бр. 3	Стр. 665 - 668	Ниш	јул - септембар	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Реч са промоције
Примљено: 17.06.2008.

Бошко Ковачевић

О ЈУГОСЛОВЕНСКИМ СОЦИОЛОЗИМА РЕЛИГИЈЕ *

Одмах да кажем да ме је наслов ове књиге заинтригирао па и помало збунио. Не исказује ли наслов неку неодређеност, сарказам и малициозност на рачун аутора, али и портретисаних? Има ли у наслову неких "олакшавајућих околности" по аутора? Има ли неког амнестирања због личног познавања, због теоријског одрастања и под њиховим окриљем?

У мени је ипак превладало уверење да наслов не нарушава основну мисију ове књиге. Она је садржана у интенцији аутора да прикаже релевантне и значајне социологе религије на овим просторима из друге половине прошлог века. Покушавајући да сагледа и утврди домете њихових теоријских радова, аутор неспорно даје вредну панораму религијске социолошке мисли и пружа руке за даља елаборирања и проучавања. Не ради се само о порукама у овој књизи, већ и о оном што само штиво имплицира или наговештава својом целином.

Утврђивати домете уи-социологије религије, у условима када те Југославије више нема као политичко-правне друштвености, очито има неку накану. Југославија је данас духовни и културни простор, што се промовише и овом књигом. Ово што ћу рећи, не доводи у питање ученост, теоријски ниво, научну строгост и конзеквентност главних актера ове књиге. Ради се о учинку и улози социолога религије, као сегмента интелектуалне заједнице, у процесима распадања или урушавања не само једног политичко-идеолошког пројекта, већ и државе. Ради се о анализи начина на који су пројекат и држава пропали. Да ли је баш морало тако? "Накнадна памет" ће изводити сијасет аргумената "pro et contra". Међутим, мене овде занима колико је религијска свест и понашање становништва доприносило "лудоријама ратова" на овим просторима. Ако оставимо по страни, као неозбиљност, тврдње по-

vsmtt@singidunum.ac.yu

* Саопштено на округлом столу поводом изласка књиге Драгољуба Б. Ђорђевића *Узорници и пријани – скице за портрет ЈУ социолога религије* (Београд: Чигоја штампа 2008), одржаном 29. јуна 2008, на Бабином Зубу, за време XV ЈУНИР конференције са међународним учешћем *Положај и домети социологије религије у бившим југословенским земљама: 1991-2007*. Текст ће ускоро бити објављен и у књизи Драгана Тодоровића *Сплаварење брзацима социологије религије* (Ниш: ЈУНИР 2008).

јединих теолога да је такав расплет свеколике кризе на простору ех-Ју у основи био индукован и масовним атеизмом, односно невером; онда се доиста може поставити питање о разлозима неспорне умешаности не малог дела црквених кругова у ратне разводе, убијања и уништавања. Да ли бег или прибежиште решавају проблеме одговорности? Да ли је социологија религије то могла да види, наговести и предупреди? Сувише је голем задатак и очито неостварен домет? Је ли доиста њихов опус био, што вели Мирослав Крлежа: труба у пустињи духа? Ради се о покушају да се посредује између две непомирљиве стране. С једне стране бојовници традиционалних идеопоредака, а с друге стране бојовници религијских, црквених ешалона. Аутори приказани у овој књизи су, неспорно, покушавали да допринесу помирењу и разумевају ових крајности. Они су нудили решења за које није било бројнијих следбеника. Мени је ова честита књига Драгољуба Б. Ђорђевића између осталих, отворила и ова питања.

Када се анализира ово штиво из оптике теоријског домета, тада се не може довести у питање респектабилност и узоран ниво социологије религије на овим просторима у другој половини минулог века. Ова књига то веома коректно презентира. Због тога је траг, скретање пажње, али и путоказ, односно, указивање да се не може баш олако дисквалификовати социологија религије као апологетика и служење владајућем идео-политичком моменту. Имамо напоре, покушаје и конкретне елаборације портретисаних аутора, који очито доприносе дигнитету и постојаности ове научне области. Код ликових ове књиге, ради се о томе да су својом теоријском имагинацијом надиллазили контекст (пред)грађанског света у којем смо живели и још увек живимо.

Има ли неке озбиљне разлике између анатеме и глорификације религијске свести и праксе? Крајности раде на исходштима са претежно негативним предзнаком. Огромни су изазови између индивидуације и идентификације. Ликови ове књиге су се радије приклањали разуму који задаје бриге, него вери која, смирује. Мени је блиска поука Мишела Онфреа да "човек може бити изопачен колико хоће, док не доводи у опасност или у питање живот другог". Ту негде видим засаде социологије религије. Ликови ове књиге су филигрански размишљали и трагали за могућностима индивидуалног и социјалног достојанства у сфери религијске свести и праксе, али и рестриктивног, по религијску свест и праксу, друштвеног и политичког реалитета.

Појмови бога, бесмртности, љубави и вере и наде, као суштински стубови јудео-хришћанског религијског вокабулара, очито као и код И. Кантовог схватања теологије "као чаробне светиљке можданих тлапњи", имплицирају низ најразличитијих интерпретација. Ликови ове књиге доиста су долазили до вредних сазнања, која су надиллазала време и конкретни друштвено-историјски амбијент. Ваљда из тих разлога се аутор ове књиге определио баш за ове личности. Остало ми је у памћењу рецимо, да наведем само један лик ове књиге, да је Јаков Јукић предлагао да ваља размишљати о редефинисању постулата хришћанства (вера, нада и љубав) на равни *добра и злободе*. То је очито теоријска имагинација која партиципира време које долази. Имануел Кант смешта кључне религијске појмове у подручје морала, једнако као што идејама даје атрибут практичног реалитета и веже их за иманентну сферу, а не трансцендентну. Има ли спекулација ту еманципаторску мисију, на чему инсистира Милан Кангрга у својем последњем (не-

објављеном) рукопису, или пак скончава у профаности и бескрајном понављању већ виђеног? Може ли та "чаробна светилка" да исхитри искораке који надилазе дато? Од тих упитаности, до сасвим емпиријских и операционалних налаза и промишљања – кретао се опус ликова ове књиге. Признаћете да то није био мали изазов. Због тога вреди узети ову књигу у руке и читати је као водич и упутство, јер провоцира на даља читања и промишљања.

Ово је неспорно ретка и необична књига у теоријској публицистици. Ретко се ко упућује брзацима да о свом теоријском интересовању и бављењу напише и прикаже ауторе који су постављали темеље и надограђивали социологију религије на овим просторима. Ако се овоме дода да су то чинили у времену и друштвеном, политичком амбијенту који је имао својеврсни идеолошки отклон према религијском уверењу и пракси – онда су њихови досези још значајнији. Ретко се среће аутор, као што је Д. Б. Ђорђевић, који не злоупотребљава лична познанства, већ их напросто користи као извор нових информација и сазнања. Он, како сам каже, збори о теоријском опусу својих учитеља и узора, ипак са одмереним и критичким оком али и са симпатијама и поштовањем. Ради се о прилазу аутора ове књиге да не злоупотреби лична познанства и дружења, да досегне оно што је доиста вредно у радovima портретисаних социолога религије. Ретка је књига и по својој мисији, јер жели да успостави дигнитет социологији религије на овим просторима, управо преко имена која су дала не мали прилог и теоријски допринос.

Необична је књига, јер прожима и меша лично познанство, преписку, теоријски оквир и интересовање, шири контекст и трајања. Необична је и по стилу, варирајући теоријске елаборације, есејистику, мемоаристику и сопствене доживљаје, опсервације у сусретима, препискама и дружењима са главним ликовима ове књиге. Необична је и по конструкцији сваког прилога, јер напросто није уобичајен у социолошкој монографској интерпретацији. Ваљда га је његова позната скромност задржала на скици?

У трагању за аргументима да је ова књига важна, скренуо бих пажњу на следеће:

1. Социолози религије, скицирани у овој књизи, били су и вероватно ће трајати као својеврсни носиоци и промицатељи граница интелектуалних и стваралачких слобода у једном времену и поретку, бавећи се религијом. Ова се научна преокупација преливала и на остала подручја друштвене теоријске мисли и померала границе.

2. Њихов теоријски допринос промишљању религије је био најмање идеологизираним и оптерећеним владајућим, политичким моментом. Због тога је не мали број њих био с времена на време проказан и анатемисан. Није ли то наука и за садашње идеолошке конфузије и теоријски галиматијас! Ипак ми се чини да је вредно враћати се Марксу, његовим инспираторима и критичкој теорији друштва.

3. Код главних ликова ове књиге нема искључивости и када су се бавили строго религијским темама, а да не говоримо о друштвеним и теоријским (социолошким, психолошким, политичким и филозофским) темама – што се баш не може рећи за не мали број теолога-теоретичара. Имам овде на уму, рецимо, однос према атеизму, дијалогу, секуларизацији, односима цркве и државе, итд.

4. Надилазећи симплифициране и идеологизирани интерпретације и тумачења религијске свести и партиципирања, они су упорно и аргументовани указивали да се овај вид духовности не може и не сме маргинализовати, да се њим може и треба рачунати, па чак и имплементирати у тадашњи политички поредак. Неовисно како је ко од њих тумачио религијску свест и праксу, дајући већи нагласак на једну, другу, трећу раван религије, они су у основи пледирали за разумевање, на друштвеном реалитету религијског и на потреби инкорпорирања у постојећи друштвени реалитет. Питање *мере* се и данас и те како поставља, посебно када се некритички (зло)употребљава религијска свест и организованост.

5. Усудио бих се рећи да је то својеврсна просветитељска улога у најбољем смислу речи, која неспорно доводи до вишег нивоа демократичности друштва. Нажалост, мало је било разумевања од етаблираних структура за ову мисију. Овде имам у виду све оно што нам се догађа у пост-социјалистичком амбијенту.

6. Чини ми се да постоји једна заједничка црта код главних ликова ове књиге. То је неспорно интелектуална, мисаона храброст да се баве мање допуштеним а важним проблемима, из ракурса признатости, важности, "идеолошке корисности" и зашто не – пробитачности. Ликови ове књиге су добровољно напустили ове благодети и упустили се у авантуру промишљања и саопштавања, која ће произвести неке, не баш угодне последице по њихову егзистенцију, јавни третман и сл.

7. Изазову времена и актуелности одолевају радови ових аутора, ево и након неколико деценија. Има разлога и потребе да се и данас узму књиге, студије и истраживања, ради разумевања садашње религијске ситуације. али и ради подстицаја на даља промишљања.

У прилог избору личности који су приказане у овој књизи, поред неког мог (скромног) слагања са аутором јер сам имао прилике да, не само читам и анализирам њихове радове и књиге, већ и да учим од њих, да са њима разговарам, а са неким и да пријатељујем – нека иде и следеће. Последњих година живота Томе Вереша, стицајем околности, налазили смо се почесто и разговарали, како те већ бива, о разним темама. Остало ми је у сећању његово афирмативно мишљење о мање-више свим ликовима ове књиге. Без обзира што је припадао и долазио из света католичке теолошке (доминиканске) теорије и праксе, имао је и гајио поштовање према теоретичарима коју су поређани у овој књизи.

Врашки је тешко писати о својим учитељима и узорима, а задржати критичку дистанцу и селектирати оно што је најбоље и најважније код њих. Тај незахвални посао урадио је ваљано Драгољуб Б. Ђорђевић. Не само да спаси од заборава, да актуелизује радове ликова ове књиге, већ и да заинтригира младе да се баве овом темом, или пак да наставе тамо где су његови узорци стали, односно стигли. Ваља се надати да је аутор овом књигом дао предлог за нове домете социологије религије.